

ȘTIINȚE SOCIO-UMANISTICE, STUDII CULTURALE ȘI MANAGEMENT ARTISTIC SOCIO-HUMANISTIC SCIENCES, CULTURAL STUDIES AND ART MANAGEMENT

HERMENEUTICA MITULUI ANTIC ÎN VALORIFICAREA DIMENSIUNILOR CULTURALE

THE HERMENEUTICS OF THE ANCIENT MYTH IN THE VALUATION OF CULTURAL DIMENSIONS

VICTORIA FONARI¹,

doctor în filologie, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

<https://orcid.org/0000-0003-0058-167X>

CZU 398.22:801.73

DOI <https://doi.org/10.55383/amtap.2024.2.20>

Mitul este o parte componentă a realității noastre, semnele acestuia se citesc pe edificii, afișe de teatru, coperte de cărți. Evident că esențele mitului se întrevăd în operele literare, tablouri, sculpturi, bijuterii. Labirintul mitului rămâne a fi în centrul atenției, acesta semnificând căutarea omului. Prin artă sesizăm metamorfozele mitului, care diagnostichează și transformările conceptuale ale omului ce trăiește într-un context istoric care impune anumite transformări sociale, conexiuni culturale, noi modalități tehnice. Totuși, forța esențială o constituie individualitatea artistului în care transpar, se stratifică atât aspectele imediat recunoscutibile cât și elementele ascunse. Metoda hermeneutică a mitului prezintă traseul actualizării mitului antic implicat în diferite arte.

Cuvinte-cheie: hermeneutica mitului, imagine artistică, cultură, antichitate, actualitate, artă

Myth is a component part of our reality; its signs can be read on buildings, theater posters, book covers. Obviously, its essence can be seen in literary works, paintings, sculptures, jewelry. The myth's labyrinth remains the center of attention, signifying man's search. Through art we notice the metamorphoses of the myth, which also diagnoses the conceptual transformations of man living in a historical context, which imposes certain social transformations, cultural connections, new technical ways. However, the essential force is the artist's individuality in which both immediately recognizable aspects and hidden elements shine through and are layered. The hermeneutic method of the myth presents the route of the actualization of the ancient myth involved in different arts.

Keywords: hermeneutics of myth, artistic image, culture, antiquity, actuality, art

Introducere

Investigând mitul, gândirea mitică și hermeneutica mitului în alte studii, am constatat că cercetătorii din Republica Moldova s-au referit cel mai mult la mit, axându-se preponderent pe ideea de a elucida cum lucrează un mit în mai multe texte concomitente (M. Cimpoi, E. Prus, Al. Burlacu, J. Cușnir, O. Gârlea etc.). Interpretările variază în funcție de scopurile pe care și le-au propus autorii, iar rezultatele cercetării finalizează cu, cel puțin, integrarea lor într-o monografie. Perspectiva filosofică contribuie la explicarea ipotezei de actualizare a mitului în literatura artistică. Pentru explicarea noțiunii

¹ E-mail: victoria_fonari@yahoo.com

de *hermeneutică a mitului* anticeste necesară selectarea materialului științific, care se referă strict la hermeneutică, interpretându-l prin prisma textului artistic, dar utilizând terminologia filosofică.

Mitul antic și diversitatea conceptuală de la Platon încoace

Noțiunea de mit a fost interpretată diferit chiar din perioada antică. Grecii aveau predilecția de a valorifica noțiunile, raportându-le la diferite aspecte. În dependență de o viziune sau alta se modifică și atitudinea față de mit. În linii mari, se identifică două puncte de pornire antitetice, bazate pe conceptele filosofilor antici Platon și Aristotel.

Platon, care era și creator de mituri, în tratatele sale explică mitul ca pe o *amintire* din lumea ideilor, care persistă în realitate pentru a ne apropia de un ideal cosmic, organizator. În acest context, referindu-ne la metafilosofie, invocăm constatarea lui G.W.F. Hegel: „Platon numește universalul Ideea, pe care o traducem mai întâi prin gen, specie și chiar este desigur așa ceva, căci Ideea e și genul, specia, care este înțeleasă mai mult cognitiv și există mai mult pentru gândire. De aceea, însă, prin Idee nu trebuie să ne imaginăm ceva transcendental, aflat departe, în exterior. Nouă Ideea ne este mai familiară sub numele de universal. Frumosul, Adevărul, Binele sunt gen pentru ele însele” [1 p. 46]. Din multe texte ale lui Platon am selectat unul care explică atât rolul mitului cât și atracția pe care o au scriitorii pentru imaginea mitică: „...tot ceea ce face ca ceva să treacă din neființă în ființă este în întregime fapt de creație [...] și cei care se îndeletnicesc cu ele sunt cu toții creatori” [2 p. 77].

Pentru Aristotel mitul este o fabulă, o *istorisire* ce poartă în sine diverse explicații. Imitația face parte din categoriile fundamentale. În *Poetica* lui Aristotel mitul este o componentă a subiectului tragediei: „În același timp, imitația de care ne ocupăm, fiind imitația unei acțiuni, realizată de câțiva eroi, iar aceștia deosebindu-se în ochii noștri după caracterul și judecata fiecăruia (elemente după care, îndeobște, se cântăresc faptele individuale), urmează că pricinile acțiunilor sunt două, caracterul și judecata, și că, la rândul lor, acțiunile hotărăsc fericirea ori nefericirea oamenilor” [3 p. 72]. Din acest citat percepem conexiunea dintre gradul de imitație și viziunea interpretativă, care oferă o diversitate de dezvăluiri ale aceluiași subiect. Atenționăm că în traducerea textului lui Aristotel apar în sinonimie cuvintele *subiect* și *mit*. Stagiritul relevă următoarele noțiuni: subiectul, caracterul, judecata. Dacă ar fi să elucidăm problema în terminologia tezei noastre, am restitui această triada astfel: mitul, argumentul selectat din textul artistic, hermeneutica. Or, scopul nostru este abordarea preponderent a textului poetic, care conține imaginea mitică și modelarea acestuia în contextul scriiturii la intersecție de milenii.

Deja în epoca antică valențele mitului suferă mutații semantice: „Lexemul elen *mythos* denotă o formă mentală specifică: dincolo de sensul de „povestire, basm”, el avea printre conotații și ideea de „vestire”, legată de funcțiile oracolului, de ceremoniile la care doar inițiații aveau acces, adică, de tainele misterului [...]. Termenul complementar *logos* (cuvânt, rostire, rațiune), care inițial avea o semnificație ce se suprapunea parțial cu cea a lui *mythos*, a suferit treptat o sărăcire semantică” [4 p. 41]. O altă corelație semantică o explică cercetătoarea Ileana Marin, în care apar noi conotații: „Termenul *mythos* trebuie pus în relație cu alți doi termeni-cheie pentru cultura și mentalitatea grecească: *mimesis* și *mysterion*, care, la rândul lor, conțin particula *mi*, exprimând ideea de micșorare” [5 p. 9]. Probabil, aici și este cheia miturilor din mit, ce constă din liantul acestora, variantele care, pe alocuri, se contrazic, interpretând tragediile grecești și reflecțiile acestora pe parcursul istoriei literare. Din perspectiva cercetătoarei, mitul devine modalitatea, calea de cunoaștere intuitiv-artistică ce tinde să explice racordarea dintre ordine și haos, rațiune și emoție, societate și lumea interioară etc.

Detășându-ne de explicațiile etimologice, putem aborda conceptele cu privire la mit. În viziunea lui Mircea Eliade, mitul constituie „o istorie sacră, [el] relatează un eveniment care a avut loc într-un timp primordial, în timpul fabulos al începuturilor. Altfel spus, mitul povestește în ce chip, datorită faptelor deosebite ale unor ființe supranaturale, o realitate a dobândit existență, fie că e vorba de realitatea totală, de Cosmos, fie numai de un fragment al ei [...]. Mitul e, deci, întotdeauna o povestire despre creație, doveditor” [6 p. 5-6].

Mitul, din unghiul de vedere al unei etapizări semantice, este valorificat pe traseul culturii antice de Mihai Coman. Cercetătorul observă că, inițial, conceptul cuprinde generalul, iar spre secolul de aur al Eladei acesta își îngustează conotația: „Mythos” însemna pentru eroii *Iliadei* și *Odiseei* „vorbire”, simplă și firească rostire despre toate cele ce sunt și au fost pe lume. Homer numește adeseori discursurile și cuvântările personajelor sale „mythos”, iar acestea, la rândul lor, etichetează cu același termen vorbirea altor personaje [...]. Platon crede că *mythos*-ul nu este altceva decât o simplă povestire [...]. El poate fi folosit doar ca parte a unei demonstrații, pentru că el are, prin conținutul său simbolic, o mare forță de convingere” [7 pp. 33-42].

În optica lui C. Lévi-Strauss, mitul este un măr al discordiei, ce derivă din variate valențe de înțelegere. Confruntarea dintre teoriile sociologice și psihanaliză contribuie la formarea unei viziuni de interpretare viabile: „Mitologia va fi considerată ca un reflex al structurii sociale. Iar dacă observația contrazice ipoteza, imediat se va insinua că obiectul specific al miturilor este de a oferi un derivativ unor sentimente reale, însă refulate” [8 p. 248].

O perspectivă antropologică se relevă și în *Sfidarea retoricii* consemnată de Eugen Simion, în care apariția originară a mitului elen este condiționată de factorul atitudinal de nemulțumire, fiind și aceasta o componentă interpretativă a lumii înconjurătoare: „Grecii vechi au descoperit *perspectiva profundului* și au constituit, în sensul ei, o altă realitate, imaginară. Aceasta a dăinuit, cealaltă – materială – a dispărut” [9 p. 79].

Un raport între mit și religie trasează Ernst Cassirer, unde, totuși, favorizează elementul poetic ca o viziune a lumii. Ceea ce observăm în prim-plan este racordarea mitului la haos: „Mitul pare să fie, la prima privire, doar un haos – o masă informă de idei coerente” [10 p. 104]. Totuși, cercetătorul, investigându-l, îi determină legitățile, care și constituie elementul ordinii. Fiind o perspectiva ontologică a mitului elen, acest aspect l-am cercetat atât în viziunea Antichității cât și în cea științifică la Mircea Eliade, Lucian Blaga, Solomon Marcus, Mihai Cimpoi. Filosoful Ernst Cassirer își construiește studiul similar unei teoreme pitagoreice: își trasează problemele cum ar fi: „Subiectele, temele și motivele gândirii mitice sunt incomensurabile” [10 p. 105], le implementează ca să valorifice perspectiva *inutilității*, ajungând să le precizeze chiar la începutul articolului *Mitul și religia: uneseșec total* [10 pp. 104- 105].

Hermeneutica mitului antic

Știința hermeneutică are tangențe cu multe discipline. Remarcăm că se desprinde din filosofie, dar interesul pentru hermeneutică este argumentat prin diversitatea interpretativă, care acceptă această disciplină. Actualmente domină tendința metodologică. Astfel hermeneutica oferă o multitudine de perspective de a analiza, de a investiga, de a percepe un fenomen.

Asamblarea acestor două noțiuni de „hermeneutică” și „mit” ne oferă posibilitatea de a implementa o nouă teorie de interpretare. În recenta monografie am dat următoarea definiție: „Hermeneutica mitului constituie modalități de interpretare a mitologismelor¹ din textele artistice după instrumentarul propus de știința hermeneutică, care conține următoarele etape: identificarea, investigarea, înțelegerea, cercetarea vectorială a textului de la imagine la mit, de la transformarea mitului și consecințele acestuia în dialogul cultural/social/temporal. Cercetarea vectorială presupune direcțiile pe care și le asumă autorul când abordează imaginea artistică, începând de la adâncimea arhetipală prezentă în mit și ajungând la asamblarea textuală a unui scriitor concret. Această *ghidare* analizează multiplele transformări generate de conceptele moderne din diferite științe, de asimilarea multiculturală, de gestionarea imediatului încorporat în opera artistică” [11 p. 50].

Aceste modificări sunt explicate prin noțiunile de demitizare și remitizare. Demitizarea este o implicare în nucleul mitului, care se bazează pe o răsturnare intenționată a sensului primordial, atribuind conotații improprii mitului, cu o desfigurare în plan semantic. Remitizarea este o implicare în mit, nu

1 „Mitologism – expresie preluată din mitologie pentru a construi o viziune poetică” (Mihai Cimpoi. *Dicționar de teorie și critică literară*. Târgoviște: Biblioteca, 2016 p. 139).

atât de radicală ca demitizarea, dar care la fel are scopul schimbării mitului primordial, fie prin fragmentare, fie prin omitere, pentru a-l actualiza sau a proiecta o empatie artistică cu scriitorul/artistul. În acest caz subiectul mitului nu suferă mutații radicale. Metamorfozele mitului țin de accentele scriitorilor pe care le revendică în textele lor pentru a-și exterioriza propriile gânduri în arealul arhetipal.

Prezintă interes și atitudinea față de diverse experiențe interpretative și propulsarea teleologică a unei alte perspective hermeneutice: „[...] hermeneutica artei actuale abstracte (nonfigurativă) nu va putea fi decât o hermeneutică psihanalitică? De fapt, nu cred că este mereu necesar și indispensabil să invocăm simbologia freudiană sau jungiană pentru a justifica formarea acestor *patterns* compoziționali [...]. Arta de azi constituie [...] proiecția fie a unor elemente îndreptate și inconștiente, fie a unor procese formative mai mult sau mai puțin conștiente, dar în orice caz axate pe exteriorizarea unui material formal de directă proveniență proprioceptivă” [12 p. 100]. Întrebarea are scopul de a dezvălui și de a schimba mentalitatea care implică rolul inconștientului. Sesizăm că acesta nu este negat, dar se relevă perspectiva extrovertită a modului de a fi receptată creația artistică.

Noțiunea de interpretare, în ultimul timp, devine inferioară înțelegerii, totuși, considerăm că trecerea de la opac la înțeles sau de la neclar la clar se realizează cu ajutorul argumentării prin interpretare, care necesită să fie *trasată* multiplan. Mitul conține un subiect care are elemente holografice, respectiv, perspectiva de privire a autorului, care transformă și mesajul mitului; selectarea unui fragment din mit, efectuată de scriitor, centrează ceea ce pentru lumea elenă antică putea fi neesențial, adică are loc o apropiere de mit după dorința artistului. Așadar, citind un text artistic din secolele XX-XXI, asistăm la o interpretare artistică ce ar trebui să fie suprapusă conștiinței mitului care traversează timpul și, pe acest traseu, interpretarea se modifică în mod corespunzător.

Hermeneutica mitului antic presupune un model de estimare a operei literare după un anumit algoritm: identificarea imaginii mitului, fie și în formă aluzivă, în creația literară/artistică; analiza transformării, determinată de necesitatea actualizării acestuia, constituie etapa înțelegerii mitului care oferă o nouă proiecție în timpul în care autorul scrie); recunoașterea –revenirea la mit pe parcursul secolelor (supraviețuirea lui în textul artistic) – implică o relație de empatie dintre creator și personajul mitic (aparitia unui „eu” liric, care se identifică cu personajul mitic sau includerea unei fapte care păstrează o valoare ritualică). Această transfigurare artistică permite mutații în receptarea cititorului/interpretului. Cercul hermeneutic, în fine, apare într-un alt timp, impunând o nouă viziune, care reiterează semnificația din antichitate a mitului artistic și reînvierea lui în secolele creștine, în care există pericolul uitării, automatizării, incertitudinii.

În această ordine de idei, sunt importante toate etapele.

Identificarea imaginii mitului constituie etapa incipientă a celui care interpretează imaginea mitică. Aceasta ar putea apărea fie direct, fie prin titlu, prin nume proprii sau prin obiecte caracteristice zeității, eroului ori monstrului antic. Nu e obligatoriu să ne așteptăm să fie o imagine obsesivă, după viziunea lui Bachelard. Astfel, și o referință aluzivă prezintă interes, momentul camuflării are posibilitatea de a observa un mozaic individual de a include imaginea mitică într-un alt context, mai puțin așteptat. La fel este important, în acest context, de sesizat sursa fundamentală antică în raport cu opera artistică.

Înțelegerea include conexiunea dintre mitul antic și focusarea acestuia în opera artistică. Ea are o conotație dublă. În primul rând, înțelegerea este percepută ca o conexiune pe care interpretul o intuiește argumentat cu privire la imaginea mitului inclusă de autor în opera artistică. Pentru această etapă sunt specifice diferențele dintre sursa antică și opera artistică, adică, traseul pe care îl parcurge subiectul de la mitul elen până la opera analizată. În mit traseul ar putea fi unul secundar, iar în poem/tablou acesta ar putea apărea ca o imagine fundamentală. Este important să percepem de ce autorul a realizat anume această disecție a mitului. La această etapă putem explica, de asemenea, diferențele introduse de autor. Transformarea imaginii determină individualitatea artistului/scriitorului. Tot aici sesizăm straturile culturale, care pot fi identificate prin anumite lexeme. În al doilea rând, în această

metamorfoză creativă mitul va primi noi conotații și va oferi posibilitatea de a fi vivace și de a oglindi lumile interioare în raport cu viziunea socială. Aceste lumi pot apărea în opoziție cu conceptele antice cu privire la libertate, singurătate, fericire, măsură, dragoste, frumos. Mitul, în acest context, devine o perspectivă onirică sau, invers, poate primi forma unei viziuni raționale. Astfel, indiferent de concep-tul autorului, imaginea mitului poate fi flexibilă.

Intrând în zona de confort al artistului imaginea mitică, fiind capabilă să fie generatoare de arheti-puri, preia, inclusiv, fațeta inconștientului sau subconștientului. La această etapă sesizăm recunoașterea imaginii mitului ca o proprietate a operei artistice analizate. Aici prezintă interes raportul dintre „eul” liric și ființa mitică sau, cum se implică „eul” creator cu toată expoziția timpului său în secvența mitu-lui pe care o actualizează. În acest context, se investighează motivația de ce a fost nevoie să se realizeze anume această selecție. Relația de empatie permite să explicăm/diagnosticăm socialul în raport cu percepția individualului. Pluridimensionalul oferă explicarea imaginii mitului pe treptele conceptuale ale omului pe scara cronologică – de la viziunea uraniană, căreia îi este specifică latura tenebră, spre cea olimpică, luminată de razele artelor, care, ulterior, va fi dirijată de elementele dionisiace. Urmează etapa mitului antic, transfigurat după conceptele creștine (Umanismul); apoi se va pune accent pe structura mitului – măsura frumosului elevat (Clasicismul); în etapa următoare se va ține cont de atitudinea față de cetate, bazată pe educație – valoarea supremă (Iluminismul); apoi se va lua în calcul lumea individuală, căreia i se va acorda posibilitatea evadării în mit (Romantismul); iar la o altă etapă detaliile vor deshuma societatea prin lupa metehnelor (Realismul); oferta de a include omul în frici și angoase la fel se va realiza în etapa următoare prin intermediul personajelor mitice (Existențialismul). Prin recunoaștere se verifică permutarea mitului antic spre o cunoaștere continuă a omului. Scrierea, realizarea operei artistice, lectura implică practici ritualice de a se detașa de un moment imediat pen-tru a face parte dintr-o componentă a sferei umane. Detașarea permite accesul la o nouă percepere a timpului în care este creată lucrarea. Dar, în acest context, și interpretarea poate deveni un element stimulativ de continuitate a lucrării artistice, grație dialogului care menține vie opera prin faptul că este citită, valorificată din optica timpului celui care o interpretează. Interpretarea la fel va explica anu-mite interese, care includ și noțiuni abstracte, în care se ascund conceptele de timp, frumusețe, artă, veșnicie, generație, mit. Subiectul care atrage persoana ce interpretează explică predilecțiile, dorințele și viziunile acesteia.

Implementarea pragmatică a metodei *hermeneutica mitului antic*

Din arhitectură: **Identificarea:** imaginea lui Hermes (caduceul, doi șerpi, aripile) de pe clădirea Sălii cu Orgă, or. Chișinău. Selecția acestui zeu nu este întâmplătoare. Zeul Hermes se întrevide în noțiunea hermeneutică – este zeul care are acces la cele trei lumi: Lumea Umbrelor, unde tronează Ha-des („Hades”, în traducere din greaca veche înseamnă „invizibil”); Lumea Terestră, proprie oamenilor; Lumea Olimpică, a zeilor. Astfel, Hades este cel care are forța de a înțelege lumile care nu se intersec-tează decât rareori. Fiind și zeul care ocrotește negustorii, era firesc să fie plasat pe o bancă – anume aceasta era inițial funcția clădirii din 1911-1974. Înțelegerea: transformarea acestei clădiri într-o sală de concert din 1978 deja oferă alte conotații interpretative: muzica devine o sursă de înțelegere indi-ferent de competențele lingvistice, de vârstă: doritorii au acces la o descoperire a „eului” propriu, care poate fi realizată ascultând muzica. **Recunoașterea:** într-un secol tehnologizat, destul de superficial, omul nu se dezice de viziunea clasică a muzicii eterne, unde are posibilitatea să interacționeze cu or-chestra simfonică.

Din arta scenografică la spectacolul *Și restu-i tăcere,regie –Mihai Țărnă,montat la Teatrul fără nume*. Menționăm scenografia– Alexandru Țămbalist, decor–Iaroslav Dică. **Identificarea:** pe scenă, în partea stângă, se află un tron încoronat cu cranii, care ne duce cu gândul la lumea lui Hades. Culoarea de cenușiu negru confirmă ideea. Selecția din titlu constituie ultimele cuvinte din partitura lui Hamlet. Înțelegerea:pe acest tron personajul citește dintr-o carte impunătoare, pe ea scrie:„Shakespeare”. Ar

putea să fie autorul, dar dramaturgul nu a scris doar tragedii. Accentul pus pe moarte se menține și de piesa *Hamlet*, totuși, problemele pe care le pune această operă nu se reduc doar la moarte. În centrul atenției este omul cu aspirațiile sale care se confruntă cu deziluzia și dorința de a afla cu orice preț adevărul. Pe scenă are loc transformarea din tron în pietre de mormânt, care sunt reconfigurate în stâncă de unde personajul central își ia zborul. **Recunoașterea:** în mai multe fragmente anumite personaje se identifică cu cele din diferite piese ale lui Shakespeare. Regizorul permite o lectură creativă a piesei sale, unde spectatorul de la poziționarea limitelor are posibilitate să trăiască senzația de libertate a zborului, semnificând depășirea fricii de moarte prin ieșirea din clișee. Astfel se poate reconstitui un traseu de la Hades la Icar. Individualitatea creativă alege pentru piesă un Icar feminin care nu se prăbușește, dar învinge moartea prin zbor, plinindu-se pe elementul creștin de nemurirea sufletului.

Concluzii

Mitul poate fi abordat transdisciplinar. Interpretarea mitului are o istorie îndelungată, inclusiv în epoca antică. Mitul oferă accesul la universalitate și rămâne a fi o sursă de inspirație atât în literatura artistică cât și în muzică, arte plastice, teatru. Actualizarea acestuia necesită noi metode de investigare.

În consecință, am configurat o definiție personală, în care am delimitat etapele interpretării, ilustrând propria metodă de interpretare a mitului antic în textele analizate. Or, înțelegerea mitului este doar o secvență, iar recunoașterea acestuia este un pact pe care îl face scriitorul când și-l asumă în propria sa lucrare. „Eul” său se assemblează în fragmentul de mit pe care acesta îl reconfigurează ca un mit al său, astfel devenind un posesor al acestui mit și propunând un nou produs cititorilor. În acest sens, mitul, fiind o coordonată a patrimoniului cultural, de fiecare dată a fost actualizat prin metodele apărute în știință.

Hermeneutica mitului antic contribuie la investigarea operei artistice analizate atât fragmentar cât și integral. Algoritmul nu conține multe elemente-cheie și oferă posibilitatea creativității de interpretare. Noul model presupune următoarele etape: identificarea imaginii mitului; înțelegerea presupune analiza transformării mitului în opera; recunoașterea – empatizarea receptorului creației artistice, care nu exclude și coeziunea dintre „eul” auctorial cu imaginea preluată din mit, pe care o revendică în propria lucrare. Prin două exemple aduse mai sus (din arhitectură și din arta scenografică) am demonstrat cum poate fi utilizată în diferite sfere artistice. Hermeneutica mitului antic a fost demontată pentru investigare în textele artistice pe care le-am prezentat în alte articole în baza creației lui Grigore Vieru, Nicole Dabija, Leonida Lari, Valeriu Matei, Arcadie Suceveanu, Victor Teleucă.

Referințe bibliografice

1. HEGEL, G.W.F. *Lecții despre Platon*. 1825–1826. București: Humanitas, 1998. ISBN 973-28-0791-1.
2. PLATON. Banchetul. In: *Miturile lui Platon*: [antologie platoniciană]. Antologie și studiu introductiv de Cristian Bădiliță. București: Humanitas, 1996. ISBN 973-28-0673-7.
3. ARISTOTEL. *Poetica*. București: IRI, 1998. ISBN 973-97627-9-4.
4. SURDULESCU, R. *Critica mitic-arhetipală: De la motivul antropologic la sentimentul numinosului*. București: ALLFA, 1997. ISBN 973-92932-0-4.
5. MARIN, I. *Infidelitățile mitului: Repere hermeneutice*. Pitești: Paralela 45, 2002. ISBN 973-593-633-X.
6. ELIADE, M. *Aspecte ale mitului*. București: Univers, 1978.
7. COMAN, M. *Mitos și epos*. București: Cartea Românească, 1985.
8. LÉVI-STRAUSS, C. *Antropologie structurală*. București: Editura Politică, 1978.
9. SIMION, E. *Sfidarea retoricii*. București: Cartea Românească, 1985.
10. CASSIRER, E. *Eseu despre om: O introducere în filosofia culturii umane*. București: Humanitas, 1994. ISBN 973-28-0473-4.
11. FONARI, V. *Hermeneutica mitului antic în poezia din Republica Moldova (1990–2010)*. Chișinău: Epigraf, 2022. ISBN 078-9975-60-418-5.
12. DORFLES, G. *Eстетica mitului (de la Vico la Wittgenstein)*. București: Univers, 1975.